
ETAPELE DEVENIRII BIBLIOTECII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA: EXPOZEU ISTORIC

Victoria VASILICA,
șefa secției Studii și cercetări, BNRM

Rezumat: *Autoarea scoate în evidență etapele devenirii Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, șirul de provocări pentru a corespunde acestui statut. Articolul face referire la colecțiile Bibliotecii Naționale, Agenția Bibliografică Națională, prestarea de servicii pentru utilizatori, conservare și prezervare, relațiile interioare, relațiile internaționale, statutul și gestiunea Bibliotecii Naționale, imobile și echipament, corelația dintre centralizare și descentralizare în biblioteconomia națională.*

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Națională, instituție de patrimoniu, centru biblioteconomic național, Programul Național „Memoria Moldovei”.*

Abstract: *The author highlights the stages of making of the National Library of the Republic of Moldova, the series of challenges to meet this status. The article refers to the library collections, the National Bibliographic Agency, services for users, conservation and preservation, internal relations, international relations, statute and management of the National Library, real estate and equipment, correlation between centralization and decentralization in the national librarianship.*

Keywords: *National Library, national heritage institutions, National Librarianship Center, “Memory of Moldova” National Program.*

Istoria Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova începe la 22 august 1832, atunci când a avut loc inaugurarea Bibliotecii Publice Guberniale la Chișinău, aceasta plasându-se în rândul celor mai vechi biblioteci publice din țară. Printre ctitorii acesteia se numără Petru Manega, doctor în drept, venit de la București, Constantin Negruzzi, Constantin Stamati, colonelul rus I. P. Liprandi, care a oferit bibliotecii 428 de volume din biblioteca personală. Primul

bibliotecar a fost Gavriil Bilevici, un intelectual cu studii făcute la Cernăuți, profesor la Gimnaziul nr. 1 de băieți din Chișinău, unde a fost găzduită mult timp biblioteca. În conformitate cu descrierea unei cărți poștale din anul 1909, găsită în Biblioteca „Moldavica”, sediul bibliotecii se afla într-o clădire a Spitalului Militar, care găzduia Gimnaziul nr. 1 de băieți. În aceeași descriere este vorba despre o bogată bibliotecă de cărți și reviste vechi rusești, fapt ce corespunde cu cele menționate mai sus (despre biblioteca lui I. Lipandi) [1]. În anul 1876, Biblioteca Publică Gubernială a fost transmisă în subordinea orașului, devenind astfel bibliotecă publică orașenească până în anul 1939 [2]. Odată cu instaurarea puterii sovietice în Moldova, bibliotecii i se conferă numele „N. K. Krupskaja”, iar în luna mai a anului 1990, ea devine bibliotecă națională a Republicii Moldova, cu o colecție de 3 429, 2 u.m. [3].

Dacă e să ne referim la colecții, în primele decenii ale activității sale, creșterea numărului de volume a fost relativ lentă, ajungând, după 45 de ani de existență, la cifra de 8 mii de volume. În următorii 25 de ani, colecțiile au cunoscut o creștere considerabilă, majorându-se aproape de 5 ori (1902 – 39 mii vol.). În anul 1963, biblioteca a ajuns să dețină o colecție de aproape un milion de exemplare și un sediu nou (actualul bloc central al BNRM).

Datorită faptului că în anul 1987 se atestă o creștere vertiginoasă a colecțiilor, numărul cărora depășește de trei ori capacitatea prevăzută, biblioteca obține blocul A al fostului Seminar Teologic din Chișinău, abandonat de către Institutul Politehnic în urma unui cutremur și fiind în stare avariata. În perioada directoratului lui Alexe Rău, administrația Bibliotecii a depus eforturi mari în vederea obținerii resurselor necesare, organizării reparației capitale și restaurării acestei clădiri, care are o istorie de peste 100 de ani.

Conceptul de bibliotecă a însemnat întâi de toate ordine. Primele biblioteci erau concepute în așa fel încât să adopte întocmai o paradigmă sinergetică, fiind o imagine concentrată a ordinii universale. Jorge Luis Borges își imagina paradisul în forma unei biblioteci,

astfel înțelegerea și perceperea ordinii universale într-o bibliotecă se asociază cu orânduiala apropiată de etern.

Hermann Haken concentrează atenția științifică modernă asupra interacțiunii coordonate a părților în formarea unei structuri ca întreg. Exact această teorie este promovată și de biblioteconomia germană, ideile căreia au apărut în Basarabia pe la începutul secolului XIX. În prefața volumului 1 al lucrării „Istoria Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova de la 1832 până la 1918”, autor Petru Ganenco [4], Alexe Rău amintește despre „Manualul de biblioteconomie” al lui Alexandr Tanshi, tradus din germană, care era în permanență pe masa directorului Ganenco. Principiile biblioteconomiei descrise în acel manual au servit drept bază pentru organizarea colecțiilor și a muncii angajaților. La baza acestor principii era ordinea, care era abordată în câteva planuri:

1. Într-o bibliotecă fiecare lucru trebuie să-și aibă locul său anumit și stabil;
2. Activitățile specifice trebuie să-și aibă un loc de desfășurare anumit și stabil;
3. Fiecare bibliotecar trebuie să aibă obligațiuni anumite care să nu fie repetate de niciun alt bibliotecar.

Tratarea bibliotecii într-o concepție sistemică este nu numai o necesitate a asigurării funcționalității, dar și a dezvoltării instituționale, a dezvoltării proceselor de muncă, serviciilor oferite. Or, spectrul de servicii de bibliotecă este interdependent cu politica de dezvoltare a colecțiilor de bibliotecă și cu profesionalismul angajaților. În contextul realităților socioculturale s-a determinat regândirea misiunii bibliotecii și a redimensionării pachetului de servicii oferite. Pentru a rămâne semnificativă, Biblioteca Națională își asumă tot mai multe responsabilități, creează servicii noi, implementează tehnologii de informare și comunicare fără de care nu mai poate activa eficient. Astfel devine absolut necesară armonizarea permanentă a subdiviziunilor bibliotecii în vederea realizării obiectivelor generale.

Odată devenită națională, biblioteca avea în față un șir de provo-

cări pentru a corespunde acestui statut: colecțiile BN, Agenția Bibliografică Națională, prestarea de servicii pentru utilizatori, conservare și prezervare, relațiile interioare, relațiile internaționale, statutul și gestiunea BN, imobile și echipament, corelația dintre centralizare și descentralizare în biblioteconomia națională. Principiile de bază care se referă la modul de organizare și funcționare a bibliotecilor naționale sunt menționate în documentul înregistrat și publicat sub numărul PGI-87/WS/17, intitulat „Bibliothèques nationales: principes directeurs” (Paris, 1997) [5], standard bazat pe studiul efectuat de către UNESCO asupra evoluției în timp și spațiu a conceptului de bibliotecă națională.

Abordarea conceptului de bibliotecă națională este unul complex, deoarece ea nu e văzută numai ca o instituție în sine, ci și ca instituție-cheie care unifică sistemul național de biblioteci.

Ajustarea la statutul de bibliotecă națională este un proces în care sunt revizuite: aspectul managerial al conceptului, mijloacele, instrumentele și structura organizatorică.

În debutul reformei bibliotecare, demarată după adoptarea de către Parlament a Declarației de independență a Republicii Moldova, se afirma că, în contextul detașării metodologice față de Biblioteca Unională „V. I. Lenin”, de politizarea și ideologizarea activității bibliotecare, domeniul va respira liber, exact ca și alte sectoare de dezvoltare ale țării. Nu putem menționa că a fost atât de simplu, la acel moment era necesar de a orienta prin recomandări conceptuale nu doar biblioteca devenită națională, dar și celelalte biblioteci din sistem. A fost nevoie de elaborarea concepțiilor și soluțiilor, recomandărilor organizatorice, metodologice și manageriale, iar responsabilitatea era și mai mare când, puse în situația de a-și regândi activitatea, centrele biblioteconomice așteptau de la Biblioteca Națională a Republicii Moldova recomandări de moment și strategice, uneori chiar și în cazurile când acestea țineau numai de competența lor. În revista „Ateneu”, primul număr al actualului „Magazin bibliologic”, conceput ca o platformă de interacțiune pen-

tru comunitatea profesională din republică, identificăm viziunile strategice ale Bibliotecii Naționale, și anume:

1. Accesul publicului larg la patrimoniul național scris;
2. Cultivarea gustului pentru lectură;
3. Ridicarea potențialului informațional al bibliotecii.

În această ordine de idei, putem observa că aspirațiile și esența bibliotecii, ca instituție infodocumentară, este susținută de „cei trei piloni” despre care vorbea Vlad Pohilă [6]. Este vorba despre colecțiile de carte, respectarea unor tabieturi și sincronizarea activității la exigențele contemporane, la provocările epocii.

În prefața aceluși „Ateneu”/„Magazin bibliologic”, semnată de Ludmila Corghenci, director adjunct al BNRM în acea perioadă, este și mențiunea că revista profesională a fost creată, în primul rând, pentru „elucidarea problemelor curente și de perspectivă ale bibliotecii în legătură cu conferirea statutului de bibliotecă națională”. Astăzi, „Magazinul bibliologic” rămâne a fi prima și cea mai importantă revistă de specialitate din Republica Moldova ce promovează valorile biblioteconomice și culturale, ideile contemporane și colaborarea profesională în domeniu. Inițiatorul revistei a fost Alexe Rău, doctor, bibliolog, filozof, poet și eseist, dar mai înainte de toate bibliotecar, specialist în domeniul biblioteconomic, teoretician cu tentă filozofică.

Actul de constituire a noii concepții a BNRM a început printr-o experiență deosebită, aceea de creare a Modelului strategic al sistemului național de biblioteci, în timpul căreia a fost nevoie de cunoștințe în bibliologie, de programare strategică la baza căreia se aflau tendințele, legitățile de evoluție a bibliotecii în ultimii ani.

Modelul strategic al sistemului național de biblioteci din Republica Moldova prevedea modificări în structura și dirijarea bibliotecilor, completarea colecțiilor, formarea profesională a cadrelor de bibliotecă, economia de bibliotecă. Prioritatea strategiei a fost crearea bazei legislative și documentare în temeiul căreia să se dezvolte biblioteconomia națională pentru a fi aliniată la normele și princi-

piile biblioteconomice internaționale. Programul guvernamental de dezvoltare a sistemului național de biblioteci al Republicii Moldova, anexat Modelului strategic al SNB, prevedea, printre altele, proiectarea și construirea unor noi edificii, dezvoltarea colecțiilor, instruirea personalului. În acest concept nu erau încadrate și alte axe de dezvoltare a modelului biblioteconomic, cum ar fi cele referitoare la utilizatori și servicii. Cu siguranță, în acea perioadă nu a fost sesizată necesitatea acestor două aspecte importante, deoarece era începutul reformei bibliotecare.

Drept platformă pentru noua concepție a BNRM era modelul cibernetic, care prevedea un proces informațional, model de management ce se constituie pe temeiul unor legi și principii informaționale: ierarhizarea circuitului informațional reversibil (sau legătura inversă și retrospectivă), diversitatea necesară, completarea exterioară (sau complementaritatea consonantistă) [7]. La baza implementării acestui model au stat calcule informatice și matematice. În urma efectuării lor, s-a depistat că volumul optim de informație de serviciu care poate să revină la un angajat, luând în considerație necesitățile creative și de autoperfecționare, este de 170-200 mii biți pe durata unui ciclu de dirijare, adică un an. Reieșind din aceste calcule, s-au făcut evaluări referitoare la numărul de angajați dintr-o secție/departament sau direcție. Un șef de direcție sau departament își păstrează calitățile de lider și capacitatea de a gestiona și monitoriza activitatea a circa 70-100 de angajați. Într-o instituție cu mulți angajați, aproximativ 350 de persoane în anii '90, era necesar de a se găsi o soluție pentru ca activitatea să rămână eficientă. S-a recurs la constituirea a șase departamente cu identitate distinctă. Luând în considerare că modelul cibernetic de management se bazează pe asigurarea funcționării ciclului informațional de dirijare, în fiecare departament s-a instituit câte un post de manager. În descrierea modelului cibernetic de management, Alexe Rău considera că departamentele constituite sunt sisteme ciberneticice ciclice, care funcționează ca niște verigi închise, iar interacțiunea cu organul su-

perior de conducere se întâmplă în două cazuri: în faza de stabilire a liniei algoritmice strategice și la momentul încheierii unui ciclu de management. Actualmente, Biblioteca Națională are la bază modelul de management participativ, un sistem managerial modern, care favorizează manifestarea inițiativei și a creativității fiecărui angajat în realizarea direcțiilor strategice ale instituției [8]. Forme de manifestare a managementului participativ indirect în cadrul Bibliotecii Naționale sunt: Consiliul director, Consiliul de Administrație și alte comisii pe domenii de activitate, organizate în scopul stimulării creativității și a posibilității de participare prin ieșirea din tiparele secției în care activează.

Conceptul nou se aplica într-o structură deja existentă, fiind vorba nu de instruire, ci de reorganizare, lucru care a făcut dificil procesul de implementare. Pe de o parte, trebuia să fie păstrat ceea ce a rămas mai bun prin succesiune de la generațiile de bibliotecari care au muncit în această instituție până la obținerea statutului de bibliotecă națională, pe de alta – trebuia adus elementul de noutate necesar pentru a fi în pas cu timpul și a produce schimbarea întregului SNB.

Conturul managerial s-a axat pe cei „cinci piloni” pe care se ține o bibliotecă modernă: colecțiile, timpul, locul, instituția (politica instituțională) și normele. Rezultatele implementării modelului managerial și-au găsit reflectare într-un șir de documente care alcătuiesc cadrul de reglementare a instituției. Prima Lege a bibliotecilor, nr. 286 din 16 noiembrie 1994, prezintă Biblioteca Națională ca principala bibliotecă din țară care „asigură completarea exhaustivă și conservarea repertoriului de publicații scoase pe teritoriul republicii, întrunind cerințele fundamentale prevăzute de schema UNESCO pentru această categorie de biblioteci” [9]. Prea puține reglementări pentru o instituție care și-a asumat de-a lungul timpului rolul de corelare și coordonare a multor activități de care depind activitățile bibliotecilor din sistemul național de biblioteci. Legea cu privire la biblioteci nr. 160 din 20.07.2017 vine să accentueze rolul Bibliotecii Naționale în domeniul biblioteconomic și, de asemenea, să scoată în evidență rolul

său patrimonial; de deținere și valorificare a depozitului legal de documente; de conservare a colecțiilor referitoare la Republica Moldova și la lucrările autorilor autohtoni; de instituție care asigură funcția de centru național al împrumutului interbibliotecar național și internațional de documente de bibliotecă, realizează expertiza documentelor de bibliotecă pasibile de export; participă la efectuarea controlului bibliografic național, realizând compartimentul „Exteriorica” din „Bibliografia Națională a Moldovei”; asigură funcționarea catalogului național colectiv partajat [10]. Nu există o definiție standard pentru conceptul de bibliotecă națională: bibliotecile naționale există într-o multitudine de forme determinate de dimensiunea istorică, cultura și dezvoltarea economică a țării pe care o deservesc. Reieșind din acestea, putem considera că BNRM este o sursă generatoare de idei biblioteconomice și bibliologice, în special prin activitățile de cercetare și dezvoltare, un centru motrice care întreține circulația ideilor biblioteconomice pe teritoriul țării. În susținerea acestei afirmații, menționăm platformele de interacțiune a comunității profesionale, care, în decursul anilor de după reformă, au căpătat diverse forme. În acest an putem menționa a treizeci și una ediție a Simpozionului „Anul Bibliologic”, urmat de Conferințele Zonale, Forumul Managerilor și Forumul Cercetătorilor din Sistemul Național de Biblioteci. Desigur, nu am putea trece cu vederea revista „Magazin bibliologic”, care a fost menționată mai sus.

Abordarea multidisciplinară a ideilor biblioteconomice i-au conferit domeniului profunzime, prospețime și originalitate și au condus la rezultate demne de remarcat.

Într-un articol publicat în revista „Limba română”, Alexe Rău propune o listă de idei și produse care au fost conceptualizate, unele realizate în cadrul Bibliotecii Naționale, altele în cadrul bibliotecilor din sistem, dar care, în ansamblu, au reformat și dezvoltat domeniul biblioteconomic național. În această listă se regăsesc idei cum ar fi: fundamentarea teoretică a reformei bibliotecare, implementarea modelului cibernetic de management în bibliotecă, Asociația Bibliotecarilor din

Republica Moldova; Consiliul Biblioteconomic Național; Programul Național „Memoria Moldovei”; Salonul Național de Carte; Școala de Biblioteconomie din Moldova; Centrul tehnic de conservare și restaurare; Concursul național pentru cele mai bune lucrări în bibliologie; prima revistă de specialitate de la noi – „Magazin bibliologic”; „Gazeta bibliotecarului” și lista poate continua [11].

Dezvoltarea domeniului biblioteconomie și știința informării a fost și ținta proiectelor conceptualizate în ultimii ani, orientate spre integrarea în spațiul profesional internațional, digitalizarea activității și extindere în spațiul virtual: Biblioteca Națională Digitală „Moldavica”, Centrul Național de Digitizare, Centrul de statistică (cu implementarea sistemului online), Centrul de Formare Profesională Continuă în Biblioteconomie și Știința Informării, Programul Național *LecturaCentral*, Repozitoriul Tematic Național.

Ca centru biblioteconomic național, Biblioteca Națională a Republicii Moldova contribuie la consolidarea relațiilor sistemului național de biblioteci cu organizațiile internaționale de profil și bibliotecile lumii, asigurând vizibilitatea pe plan internațional și contribuind la promovarea ideilor, politicilor, standardelor, practicilor și experiențelor de calitate. Printre proiectele relevante în acest sens pot fi menționate: Conferința Directorilor Bibliotecilor Naționale Europene (CENL), Biblioteca Europeană, FUMAGABA, Biblioteca Digitală Europeană, Obiectivele de Dezvoltare Durabilă 2030, Harta Bibliotecilor Lumii.

În consens cu biblioteconomia mondială, BNRM a dezvoltat și implementat conceptele moderne: Biblioteca 2.0, Bibliotecarul 2.0, Utilizatorul 2.0, aliniind SNB mișcărilor globale de idei.

Biblioteca Națională a Republicii Moldova este o instituție lider la nivel național, cu rol important în dezvoltarea intelectuală, educațională, culturală, socială a țării și a comunității pe care o deservește.

Referințe bibliografice:

1. Кишинев. 1-ая Мужск[ая] Гимназия: carte poștală. Kichineff: Pape-terie A. Wolkenberg, 1909. Alb-negru ; 13,9×8,7 cm. Necirculată [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: [http://www.moldavica.bnm.md/biblielmo?e=d-01000-00---off-0cartipost--00-1----0-10-0---0---0di-rect-10---4-----0-11--11-ro-50---20-preferences---00-3-1-00-0-0-11-1-0isoZz-8859Zz-1-00&a=d&cl=CL1.1&d=\]36.1](http://www.moldavica.bnm.md/biblielmo?e=d-01000-00---off-0cartipost--00-1----0-10-0---0---0di-rect-10---4-----0-11--11-ro-50---20-preferences---00-3-1-00-0-0-11-1-0isoZz-8859Zz-1-00&a=d&cl=CL1.1&d=]36.1)
2. Scurt istoric al Bibliotecii Naționale [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: <http://bnrm.md/index.php/biblioteca/despre-noi/prezentare-generala/scurt-istoric>
3. Bibliotecile publice din Republica Moldova: situații statistice 1991-1993 [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: <http://moldlis.bnm.md//handle/123456789/1196>
4. GANENCO, Petru. Istoria Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova de la 1832 pînă la 1918. Vol. 1. [S.l.]: [s.n.], 2001, pp. 4-10.
5. LOR, Peter Johan, SONNEKU, Elizabeth A. S. Législation des services de bibliothèque nationale: principes directeurs [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109568_fre
6. POHILĂ, Vlad. Pilonii de rezistență ai bibliotecii: ieri, azi, mâine [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: <http://ojs.hasdeu.md/index.php/bibliopolis/article/view/457/446>
7. RĂU, Alexe. Clasic și modern în managementul de bibliotecă: modelul ciber- netic. In: Biblioteconomia românească la început de secol XXI: omagiu profeso- rului Mircea Regneală la 70 de ani [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: https://www.academia.edu/73303994/Biblioteconomia_rom%C3%A2neasc%C4%83_la_%C3%AEnceput_de_secol_XXI_omagiu_profesorului_Mircea_Regneal%C4%83_la_70_de_an
8. BEZEDE, Rima. Managementul participativ – resursă importantă pen- tru dezvoltare organizațională durabilă [online]. [citată 14.03.2022]. Dis- ponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/83578
9. LEGE nr. 286 din 16-11-1994 cu privire la biblioteci [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=86690&lang=ro
10. LEGE nr. 160 din 20-07-2017 cu privire la biblioteci [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?lang=ro&doc_id=120694
11. RĂU, Alexe. Conceptul de bibliotecă națională: idei în circulație [online]. [citată 14.03.2022]. Disponibil: <https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2859>